

Research Paper

Extraction and determination of the components of citizenship education and their participation in the curriculum of the first secondary school from the perspective of teachers and experts

HosseiniMehr Ali^{}, Rahmani Azra^۲*

Received: ۰۵/۱۱/۲۰۲۰

Accepted: ۱۵/۱۲/۲۰۲۰

PP: ۱۲۴-۱۳۹

Abstract

Introduction: This study aims to extract the indigenous components of citizenship education from the perspective of experts and teachers of the first secondary school and the degree of adaptation of the current curriculum to these components.

research methodology: it is part of Applied Research in terms of purpose and destination and has used a descriptive method of navigation in terms of the nature and method of data collection. The statistical research community is made up of ۳۰ experts and ۲۲۷ teachers from the city of Qazvin. The sampling of experts was countless and ۲۶ people were treated randomly by class as a statistical sample of the teacher group the data collection tool is a researcher made questionnaire consisting of ۸۰ citizenship components, which were based on the elimination of components with a correlation of less than ۳/۰ with a total score and emphasizing internal equality on ۶۷ components in the form of ۴ individual - social, cultural, economic and political factors. To ensure the validity of the tool, the questionnaire was provided to The Specialists of each factor and its base was calculated based on the kranbach Alpha coefficient, equal to ۸۹/۰. The data collected using descriptive statistical methods, factor analysis (to examine the factors covering the questionnaire) of the Friedman test (to prioritize the components of each factor) and the khi-do test (to compare the distribution of teachers 'and experts' opinions) were analyzed).

Findings: The results of the study indicate that ۶۷ citizenship skills can be examined in ۴ individual - social, cultural, economic and political factors. According to a statistical sample, the degree of compliance of the current curriculum with the components of citizenship, especially the components of the political factor, was very poor.

Conclusion: The distribution of teachers 'and experts' opinions in relation to the degree of curriculum availability of the components of citizenship factors does not seem to be the same.

Keywords: Citizenship education, components and factors of citizenship, curriculum

Citation: HosseiniMehr Ali, Rahmani Azra. (۲۰۲۵). Extraction and determination of the components of citizenship education and their participation in the curriculum of the first secondary school from the perspective of teachers and experts. Journal of Ahsan Education, ۲(۳), Pp ۱۲۴-۱۳۹

^۱ - Department of Educational Sciences," Ta. C" , Islamic Azad University, Takestan, Iran.

HosseiniMehr@iau.ac.ir * Corresponding Author

^۲- Department of Counseling," Qa.C" , Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

rahmani@iau.ac.ir

Extended Abstract

Introduction:

Undoubtedly, the main philosophy of school formation at all times has been to educate and prepare committed, useful and creative citizens, those who, by learning civil rights and responsibilities, play various social roles effectively and correctly interpret the principles of populism, political, cultural and social rights for themselves and other citizens by correctly analyzing the values in society. The implementation of these responsibilities is the realization of these values and their institutionalization in the personality of the students of the training programs, which unfortunately examines the content of the current Iranian curriculum and comparative studies conducted with different countries in this field, indicating that neglect of the topic of citizenship education and the education of skills related to it is in all dimensions of the curriculum, sari and current. Of course, "all contemporary societies have this concern and depth are how young your life for civil and for citizens desirable, and prepare the way, and drawing participation in issues of social to make them acquire" (Tobias, ۱۹۹۹).

The concept of citizenship is one of the longest - standing political-social concepts that has been of interest to many political and social thinkers since ancient Greece. Although the view of different theorists may differ from the importance of this concept, its special place in the human system of thought shows its outstanding importance. Interestingly, Citizenship Education has also been the focus of important books such as Plato's Republic and Aristotle's politics(Ghasempour khoshroudi & Heydari, ۲۰۱۶).

Undoubtedly, one of the most important missions and reasons for the formation of schools throughout human history and its development in its current form has been the preparation of committed, active and creative citizens. "People who not only have the values and characteristics of society but can also make more effective efforts to improve and promote the culture of society" (Mohammadi, Mazadi & Baheshti, ۲۰۱۷). In a national perspective, the main philosophy of citizenship education is to achieve goals such as loyalty to the nation, to increase people's knowledge and awareness of the history and structure of political institutions, to create a positive attitude towards political authority(authority is the legitimate aspect of power), to surrender to social law and norms, to believe in fundamental values such as equality and equality, interest in economic, political, social and cultural participation, and skills in communication analysis(Hudson, ۲۰۰۱).

But the concept of citizenship is largely dependent on the conditions of a particular country and a special society, and each culture requires its own special citizen. Civil society and based on national citizenship for one country means economic independence, for another it means political - social independence or having the right to freedom of expression. However, citizenship for most countries means civic participation and communication with social networks(such as meetings and associations, groups, organizations and so on ...It is. Of course , with a little overwhelm and neglect of distinctions, in a public sense, it can be said that "citizenship is a Category related to how people act in such a way that they are able to influence their environment and the social environment of other people in a positive and prominent way"(Forbes, ۲۰۰۷).

Prior believes that "citizenship is a position granted to members of society, All persons who hold such a position, while enjoying rights, must also assume the duties that arise from that position".(Prior, ۲۰۰۶).

According to taverny the purpose of citizenship education is the process of transfer of the material, values and attitudes necessary for participation, and the political stability of the society from one generation to another. The transition includes: awareness of the history and

Title: Extraction and determination of the components of citizenship education and their participation in the curriculum of the first secondary school from the perspective of teachers and experts

structure of political institutions , a sense of loyalty to the nation, a positive attitude towards political authority, a belief in fundamental values(such as the rule of law and Tolerance), an interest in political participation and acquiring the necessary skills to understand and monitor public policies(Miles, ۲۰۰۷).

It is in the dimensions of citizenship education, political, social and cultural dimension. The political dimension is about creating a sense of responsibility in learners towards the preservation of the interests of society or the general public. The social dimension is focused on building and strengthening interrelationships between members of a society. The cultural dimension has made the learner's awareness of cultural values the center of his attention, which provides the distinction of his people from other relatives. It is noted that in citizenship education, it should be noted that the educated person can participate in the gathering of social groups by finding individuality. So citizenship is a right that has political, social and cultural rights. The truth is that today's school is not a place to provide the necessary opportunities to experience and practice in different areas of life, so that the necessary areas to meet the needs of the individual, family, social, economic, political and so on ... Provide students. Therefore, the school should be a small model of life itself and a small model of society, where students learn in various fields such as profession, religion, politics, culture, science, technology, Family, Health, Environment, communication and the like. But the neglect of this important and the pushing of school curricula towards theoretical topics and debates and the governance and control of a system based on standard tests such as concourse, which has had devastating effects on different levels and organs of the educational system, has led to the education of life skills and competencies necessary for the effective life of students, as should not be taken into account and consented to, and practically the bulk of the resources of the educational system are spent on the development of cognitive development of students and thus the collapse of other dimensions of development.

If the school is engaged in its work and the individual, family, career, social, economic, national and global life goes its way, the two will move away from each other more than they will follow the path of the targeted and beautiful unit, and this distance indicates the most fundamental problem of curricula in Iranian schools, where expert attention and attention in the selection of curriculum content and their obvious and hidden messages can facilitate the process of shaping citizenship duties and competencies in students. Now the question is, what are the civil duties and competencies? How much has school education programs achieved the ideal goal of educating a useful citizen of society? How much do students have? Who is a good citizen and what is its main characteristic?

Commentators consider different components of citizenship according to their type of view. Minkler (۱۹۹۸) considers a sense of commitment, a sense of equality, curiosity and progressivism, obedience to the law, attention to the public interest, participation, etc. to be among the fundamental components of citizenship. Thomas S. D. (۲۰۰۴), participation, cooperation, cooperation and knowledge - oriented, may Hui Liu (۲۰۰۴), personal decoration, knowledge-oriented at the local-national and global level, hard work, patriotism, following the law, type of friendship, participation, Falcons (۲۰۰۱), responsibility, expansion of human communication, holism, respect for moral principles and summers (۲۰۰۰), consider critical thinking, public interest attention, participation in political, social, economic and cultural fields, understanding the needs and attitudes of others, committed behavior, etc. (Neoh, ۲۰۲۰). Meher Mohammadi is also analytical, thoughtful and deep-minded, hard-core and tolerant of opposing ideas, legalism and legalism, self-worth, self-esteem and self-confidence, a desire for constructive competition, a lack of ability to relate to relationships based on authoritarian

Title: Extraction and determination of the components of citizenship education and their participation in the curriculum of the first secondary school from the perspective of teachers and experts

power, a strengthening of the spirit of questioning and curiosity, a desire for creative and divergent thinking in solving problems with the surrounding environment, the ability and courage to express he considers thought as one of the characteristics on which the concept of citizenship is based (mehrmoammadi, ۲۰۱۲).

"Alberti & Emmons (۲۰۰۱), landzabel (۲۰۰۱), Weston & Wente (۱۹۹۹) and Taylor (۱۹۹۵) consider one of the most important components and necessities of citizenship to be a characteristic of courage" (Veugelers, ۲۰۲۰).

Different perspectives such as thematic, disciplinary, social, root-oriented, metacognitive and so on... Each has analyzed an ethical-based curriculum to more transparently pretend the hidden importance of the curriculum and nurturing, among which a social view of the curriculum gives orientations, one of which is the orientation of the citizen of the people. In this orientation, students criticize issues and with critical thinking, with respect, the social issues of a populist society are emphasized. In the direction of the citizen's curriculum, the development of skills, knowledge and values is discussed so that the student can participate in the process of the citizen's curriculum. In this view, citizenship is emphasized more than other views" (Babakhani, Salehhi, ۲۰۲۰).

Arthur James (۲۰۰۳) has stated that, the education of Orbital law and human law, cooperation, acceptance of differences, real populism, the sanctity of quality and diversity, the elimination of racial discrimination and the avoidance of sectarian prejudices are among the necessities of global citizen education, but it can be said that the performance of most educational systems in these fields is lower than expected, and these necessities and needs should be the focus of school curriculum planning.

Laura Finley (۲۰۰۳) has concluded that an average of ۱/۸۹ percent of the pages of the book are devoted to the topic of war by reviewing and analyzing textbooks in the history of American public sections. While on average, only ۹۴/۴ percent of the pages of the book address the topic of peace, and this is while the education of peaceful citizens is one of the most important components of the education of global citizens (Lin, Jing, ۲۰۰۷).

Studies in the field of citizenship education in different countries (Creek and Chiodo studies) showed that even in the social and political dimensions of citizenship education, which was more than other dimensions emphasized by the curriculum planners, a noticeable gap is felt to the desired extent, although in general sense and in a literal sense, in the political and social dimension, citizenship education in countries is shared, but in the content and priority of the quality of Education, very different from each other (Chiodo, ۲۰۰۵)..

Goal:

۱. Identifying the components of citizenship education for secondary school students, and determining the factor burden of each of these components.

۲. The extent to which the current curriculum pays attention to the quadruple components extracted from factor analysis from a statistical sample perspective.

Method:

it is part of Applied Research in terms of purpose and destination and has used a descriptive method of navigation in terms of the nature and method of data collection. The statistical research community is made up of ۳۰ experts and ۲۷۲۷ teachers from the city of Qazvin. The sampling of experts was countless and ۲۷۶ people were treated randomly by class as a statistical sample of the teacher group the data collection tool is a researcher made questionnaire consisting of ۸۰ citizenship components, which were based on the elimination

Title: Extraction and determination of the components of citizenship education and their participation in the curriculum of the first secondary school from the perspective of teachers and experts

of components with a correlation of less than $\sqrt{0}$ with a total score and emphasizing internal equality on $\sqrt{0}$ components in the form of ξ individual - social, cultural, economic and political factors. To ensure the validity of the tool, the questionnaire was provided to The Specialists of each factor and its base was calculated based on the kranbach Alpha coefficient, equal to $^{89}/_{0}$. The data collected using descriptive statistical methods, factor analysis(to examine the factors covering the questionnaire) of the Friedman test (to prioritize the components of each factor) and the khi-do test(to compare the distribution of teachers 'and experts' opinions) were analyzed).

Findings:

The results of the factor analysis conducted on the remaining $\sqrt{0}$ components of the components examined show that from that set, the researcher extracted ξ factors based on conceptual similarities and components that are very close to each other in terms of subject matter, in proportion to the content of the components. Based on the data and information obtained from conducting factor analysis, the four factors of decision - making skills in the effective leadership and direction of others(individual-social), the necessary awareness and insight in the field of mutual obligations of the state and citizens (political), the correct valuation and development of ancient Iranian culture and civilization(cultural) and the training of competencies and important factors in a suitable choice for purchase(Economic) have the largest share of variance, accounting for $\sqrt{2}$, $\sqrt{4}$, $\sqrt{2}$, $^{98}/_{10}$ and $^{03}/_{9}$ percent of the total variance, respectively, which totaled $\sqrt{2}$, $\sqrt{4}$, $\sqrt{2}$, $^{98}/_{10}$ and $^{03}/_{9}$ percent of the total variance, respectively comprises $\sqrt{0}/_{\xi}\sqrt{0}\%$ of the total density variance

Conclusion:

As the analysis of the research hypotheses also states, the major shortcomings of the curriculum in terms of attention to citizenship education are more in the political, economic and social dimensions, which of course is the origin of other dimensions, the social dimension, and these are the basis of social thinking that ensures the reconstruction of society in terms of Economic, economic and political. The social perspective of Curriculum Planning (which was also less considered in the implementation stage of curricula) prepares the student to live in the community. Including the term of this approach to education individual is that you have freedom of expression., the social rights for the enjoyment of it, understanding him, and the rights of citizenship for himself and the others respected his decision. But the importance of these views is not only in expressing their goals, but also in emphasizing the use of strategies and practices for proper curriculum organization, which is a serious emphasis on these approaches. Though that generally can be said to be a dominant pattern curriculum in organizing the teaching citizenship through an approach of Fusion, etc. considered by many countries set.

مقاله پژوهشی

استخراج و تعیین مولفه های تربیت شهروندی و میزان حضور آنها در برنامه ی درسی دوره ی متوسطه اول از دیدگاه معلمان و کارشناسان

علی حسینی مهر^{۱۱*} و عذرا رحمانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۴

شماره صفحات: ۱۲۴-۱۳۹

چکیده

مقدمه و هدف: این پژوهش با هدف استخراج مولفه های بومی تربیت شهروندی از دیدگاه کارشناسان و معلمان دوره ی متوسطه اول و میزان انطباق برنامه ی درسی فعلی با این مولفه ها صورت پذیرفته است.

روش شناسی پژوهش: به لحاظ هدف و مقصد جزو پژوهش های کاربردی بوده و از نظر ماهیت و شیوه ی گردآوری داده ها روش توصیفی پیمایشی را مورد استفاده قرار داده است. جامعه آماری تحقیق را ۳۰ کارشناس و ۲۷۲۷ معلم شهر قزوین تشکیل می دهند. نمونه گیری از کارشناسان به صورت تمام شماری بوده و ۲۷۶ نفر به روش تصادفی طبقه ای به عنوان نمونه ی آماری گروه معلمان، مورد توجه قرار گرفتند ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه ی محقق ساخته ای است مشتمل بر ۸۰ مولفه ی شهروندی که با حذف مولفه های دارای همبستگی کمتر از ۰/۳ با نمره ی کل و تاکید بر همسانی درونی بر ۶۷ مولفه در قالب ۴ عامل فردی-اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی استوار شد. برای اطمینان از روایی ابزار، پرسشنامه ی مذکور در اختیار متخصصان هر عامل قرار گرفت و پایایی آن بر اساس ضریب آلفای کرانباخ برابر با ۰/۸۹ محاسبه شد. داده های گردآوری شده با استفاده از روش های آمار توصیفی، تحلیل عامل (جهت بررسی عوامل پوشش دهنده ی پرسشنامه) آزمون فریدمن (به منظور اولویت بندی مولفه های هر عامل) و آزمون خی دو (در راستای مقایسه ی توزیع نظر معلمان و کارشناسان) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت

یافته ها: نتایج پژوهش حاکی از آن است که مهارت های ۶۷ گانه ی شهروندی در ۴ عامل فردی-اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی قابل بررسی اند. بر طبق نظر نمونه ی آماری میزان انطباق برنامه ی درسی فعلی با مولفه های شهروندی، به ویژه مولفه های عامل سیاسی بسیار ضعیف بوده است.

بحث و نتیجه گیری: به نظر می رسد توزیع فراوانی نظر معلمان و کارشناسان در ارتباط با میزان برخورداری برنامه ی درسی از مولفه های عوامل شهروندی یکسان نیست.

واژه های کلیدی: تربیت شهروندی، مولفه ها و عوامل شهروندی، برنامه ی درسی

استناد: حسینی مهر، علی و رحمانی، عذرا. (۱۴۰۴). استخراج و تعیین مولفه های تربیت شهروندی و میزان حضور آنها در برنامه ی درسی دوره ی متوسطه اول از دیدگاه معلمان و کارشناسان. فصلنامه تعلیم و تربیت احسن، دوره دوم، شماره سه، شماره صفحات ۱۲۴-۱۳۹

۱. گروه روانشناسی و علوم تربیتی، واحد تاکستان، دانشگاه آزاد اسلامی، تاکستان، ایران HosseiniMehri@iau.ac.ir

۲. گروه روانشناسی و مشاوره، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران Rahmani@iau.ac.ir

مقدمه

بدون تردید، فلسفه ی اصلی شکل گیری مدارس در همه زمان ها، تربیت و آماده سازی شهروندانی متعهد، مفید و خلاق بوده است، کسانی که با یادگیری حقوق و مسوولیت های مدنی، نقش های مختلف اجتماعی را به صورتی اثربخش ایفا کنند و با تحلیل درست ارزشهای موجود در جامعه، همچنین رعایت اصول مردم سالاری، حقوق سیاسی- فرهنگی و اجتماعی را برای خود و سایر شهروندان به درستی تعبیر نمایند. مجرای تنفیذ این مسوولیت ها، تحقق این ارزش ها و نهادینه کردن آنها در شخصیت دانش آموزان برنامه های تربیتی است، که متأسفانه بررسی محتوای برنامه ی درسی فعلی ایران و مطالعات تطبیقی انجام شده با کشورهای مختلف در این زمینه، حاکی از آن است که غفلت از مقوله ی تربیت شهروندی و تعلیم مهارت های مربوط به آن، در همه ی ابعاد برنامه ی درسی، ساری و جاریست. البته «تمامی جوامع معاصر دارای این نگرانی و دل مشغولی عمیق هستند که چگونه نوجوانان و جوانان خود را برای زندگی مدنی و به صورت شهروندانی مطلوب آماده کنند و راه و رسم مشارکت در مسایل اجتماعی را به آنها بیاموزند» (Tobias, ۱۹۹۹).

مفهوم شهروندی یکی از دیر پا ترین مفاهیم سیاسی- اجتماعی می باشد که از دوران یونان باستان تا کنون مورد توجه عده ی کثیری از متفکران سیاسی و اجتماعی قرار داشته است. هر چند ممکن است نگاه نظریه پردازان مختلف نسبت به اهمیت این مفهوم متفاوت باشد اما به هر صورت جایگاه ویژه ی آن در نظام فکر بشر، نشان از اهمیت برجسته ی آن دارد. جالب اینکه، تعلیم و تربیت شهروندی در قانون توجه کتاب های مهمی نظیر جمهوری افلاطون و سیاست ارسطو نیز قرار گرفته است (Ghasempour khoshroudi & Heydari, ۲۰۱۶).

بدون تردید یکی از مهمترین رسالت ها و دلایل شکل گیری مدارس در طول تاریخ بشری و توسعه ی آن به شکل کنونی، آماده سازی شهروندانی متعهد، فعال و خلاق بوده است. «افرادی که نه تنها ارزشها و ویژگی های مورد ستایش جامعه را دارا باشند بلکه بتوانند در راستای بهسازی و ارتقای فرهنگ جامعه تلاش موثرتری را به نمایش بگذارند» (Mohammadi, Mazadi & Baheshti, ۲۰۱۷). در یک چشم انداز ملی، فلسفه ی اصلی تربیت شهروندی، دستیابی به مقاصد ی چون وفاداری به ملت، افزایش دانش و آگاهی افراد از تاریخ و ساختار موسسات سیاسی، ایجاد نگرش مثبت نسبت به اقتدار سیاسی (منظور از اقتدار جنبه ی مشروع قدرت است)، تسلیم شدن در مقابل قانون و هنجارهای اجتماعی، اعتقاد به ارزشهای بنیادین نظیر تساوی و برابری، علاقه به مشارکت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و مهارت در تجزیه و تحلیل ارتباطات است (Hudson, ۲۰۰۱).

اما مفهوم شهروندی تا حد زیادی به شرایط کشور خاص و جامعه ی ویژه وابسته می باشد و هر فرهنگی نیز شهروند ویژه ی خود را می طلبد. جامعه مدنی و مبتنی بر شهروندی ملی برای یک کشور به معنای استقلال اقتصادی، برای کشور دیگر به معنای استقلال سیاسی- اجتماعی یا دارا بودن حق آزادی بیان است. در هر حال شهروندی برای اکثر کشورها به معنای مشارکت مدنی و ارتباط با شبکه های اجتماعی (مانند نشست ها و انجمن ها، گروه ها، سازمان ها و ... می باشد. البته با کمی اغماض و نادیده گرفتن تمایزات، در یک برداشت عمومی می توان گفت: «شهروندی مقوله ای است مرتبط با نحوه ی عملکرد افراد به گونه ای که آنها قادر باشند در یک جامعه مردم سالار، محیط خود و محیط اجتماعی افراد دیگر را به شیوه ای مثبت و برجسته متاثر سازند» (Forbes, ۲۰۰۷).

پریور معتقد است «شهروندی موقعیتی است که به اعضای جامعه اعطا می گردد، همه افرادی که صاحب چنین موقعیتی هستند، ضمن اینکه از حقوقی برخوردار می باشند، باید وظایفی نیز که از آن موقعیت بر می خیزد، را به عهده بگیرند» (Prior, ۲۰۰۶).

به زعم تورنی منظور از آموزش شهروندی عبارت است از فرایند انتقال دانشها، ارزشها و نگرشهای لازم برای مشارکت و ثبات سیاسی جامعه از یک نسل به نسل دیگر. این انتقال شامل موارد مختلفی نظیر: آگاهی از تاریخ و ساختار نهادهای سیاسی، احساس وفاداری به ملت، نگرش مثبت نسبت به اقتدار سیاسی، باور به ارزشهای بنیادی (مانند حاکمیت قانون و تساهل و تسامح)، علاقه به مشارکت سیاسی و کسب مهارت های لازم برای فهم سیاست های عمومی و نظارت بر آنها می شود (Miles, ۲۰۰۷).

در ابعاد آموزش شهروندی، بعد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی قرار دارد. بعد سیاسی معطوف به ایجاد احساس مسوولیت در یادگیرندگان نسبت به حفظ منافع جامعه یا عموم مردم است. بعد اجتماعی بر ایجاد و تحکیم روابط متقابل بین اعضای یک جامعه متمرکز است. بعد فرهنگی آگاه سازی فراگیرنده نسبت به ارزش های فرهنگی را کانون توجه خود قرار داده که وجه تمایز قوم او را از اقوام دیگر فراهم می آورد. ملاحظه می شود که در تربیت شهروندی، باید توجه داشت که فرد تحت آموزش بتواند با فردیت پیدا کردن در جمع گروههای اجتماعی، مشارکت کند. بنابراین شهروندی یک حق است که از حقوق سیاسی، اجتماعی و فرهنگی برخوردار است. حقیقت امر آن است که مدرسه امروزی مکانی برای تدارک فرصت های لازم و مناسب برای تجربه و تمرین در عرصه ها و ساحت های مختلف زندگی نیستند تا از این رهگذر، زمینه های لازم برای برطرف کردن نیازهای فردی، خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ... دانش آموزان را فراهم آورند. بنابراین مدرسه باید خود زندگی، نمونه و الگویی کوچک از جامعه باشد و در آن دانش آموزان در عرصه های مختلف نظیر حرفه، دین،

سیاست، فرهنگ، علم، فناوری، خانواده، بهداشت، محیط زیست، ارتباطات و مانند آن به یادگیری پیروزانند. اما بی توجهی به این مهم و سوق دادن برنامه های درسی مدارس به سوی موضوعات و مباحث نظری و حاکمیت و سیطره ی نظام مبتنی بر آزمون های استاندارد نظیر کنکور، که بر سطوح و ارکان مختلف نظام آموزشی تأثیرات مخرب و ویرانگری را به همراه داشته است، سبب شده تا آموزش مهارت های زندگی و صلاحیت های ضروری برای زندگی موثر دانش آموزان، آن طور که باید مورد توجه و امان نظر قرار نگیرد و عملاً بخش عمده ای از منابع نظام آموزشی صرف توسعه ی رشد شناختی دانش آموزان و در نتیجه فروگذاری سایر ابعاد رشد گردد.

اگر مدرسه به کار خود مشغول باشد و زندگی فردی، خانوادگی، شغلی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی ملی و جهانی راه خود را برود این دو، بیش از آنکه مسیر واحد هدفمند و زیبایی را طی کنند، از یکدیگر دور خواهند شد و این فاصله حاکی از اساسی ترین مشکل برنامه های درسی در مدارس ایران است، که دقت و توجه کارشناسان در انتخاب محتوای درسی و پیام های آشکار و پنهان آنها می تواند فرایند شکل دهی وظایف و صلاحیت های شهروندی در دانش آموزان را تسهیل نماید. حال این سوال مطرح است که صلاحیت ها و وظایف مدنی کدامند؟ برنامه های تربیتی مدارس تا چه اندازه هدف آرمانی تربیت شهروند مفید جامعه را محقق نموده است؟ دانش آموزان تا چه اندازه از این مهارت ها برخوردارند؟ یک شهروند خوب کیست و عمده ترین خصیصه آن کدام است؟

صاحب نظران با توجه به نوع نگاه خود مؤلفه های مختلفی را برای شهروندی در نظر می گیرند. مینکلر (۱۹۹۸)، احساس تعهد، احساس برابری، کنجکاوی و ترقی طلبی، اطاعت از قانون، توجه به نفع عمومی، مشارکت و غیره را از جمله مؤلفه های اساسی شهروندی می داند. توماس اس دی (۲۰۰۴)، مشارکت، تعاون، همکاری و دانایی محوری، می هویی لیو (۲۰۰۴)، آراستگی شخصی، دانش محوری در سطح محلی - ملی و جهانی، سخت کوشی، وطن دوستی، تبعیت از قانون، نوع دوستی، مشارکت، فالتس (۲۰۰۱)، مسئولیت پذیری، بسط ارتباطات انسانی، کل نگری، احترام به اصول اخلاقی و سامرز (۲۰۰۰)، تفکر انتقادی، توجه به نفع عمومی، مشارکت در زمینه های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، درک نیازها و نگرش های دیگران، رفتار متعهدانه و غیره را مد نظر قرار می دهند (Neoh, ۲۰۲۰). مهر محمدی نیز در تحلیلی، اندیشه ورزی و ژرف اندیشی، سعه صدر و تحمل اندیشه های مخالف، قانون گرایی و قانون پذیری، احساس خود ارزشمندی، عزت و اعتماد به نفس، تمایل به رقابت سازنده، عدم تمکین به روابط مبتنی بر قدرت مستبدانه، تقویت روحیه ی پرسشگری و کنجکاوی، تمایل به تفکر خلاق و واگرا در حل مسایل مبتلا به محیط پیرامون، توانایی و جرأت در ابراز اندیشه را از جمله ویژگی هایی می داند که مفهوم شهروندی بر آنها مبتنی است (MehrMohammadi, ۲۰۱۲).

«آلبرتی و امونز (۲۰۰۱)، لاندزابل (۲۰۰۱)، وستون و ونت (۱۹۹۹) و تیلور (۱۹۹۵) یکی از مهم ترین مولفه ها و ضرورت های مهم شهروندی را ویژگی جرات ورزی می دانند» (Veugelaers, ۲۰۲۰).

دیدگاه های مختلفی چون موضوعی، دیسیپلینی، اجتماعی، ریشه گرا، فراشناختی و... هر یک برنامه ی درسی مبتنی بر اخلاقیات را مورد تحلیل قرار داده اند تا با شفافیت بیشتر، اهمیت بعد پنهان برنامه ی درسی و پرورش را وانمود سازند، که از بین آنها دیدگاه اجتماعی برای برنامه ی درسی جهت گیری هایی قابل است که یکی از آنها جهت گیری شهروند مردم سالار است. «در این جهت گیری دانش آموزان مسایل را نقادی می کنند و با تفکر انتقادی همراه با احترام بر مسایل اجتماعی یک جامعه ی مردم سالار تأکید می شود. در جهت گیری برنامه ی درسی شهروند مردم سالار، رشد مهارتها، دانش ها و ارزش ها مطرح است تا دانش آموز بتواند در فرایند مردم سالارانه شرکت کند. در این دیدگاه، شهروندی بیشتر از سایر دیدگاه ها مورد تأکید است» (Babakhani, Salehhi, ۲۰۲۰).

آرتور جیمز (۲۰۰۳) اظهار داشته که، آموزش قانون مداری و قانون انسانی، همکاری، قبول تفاوت ها، مردم سالاری واقعی، حرمت نهادن به کیفیت و تنوع، رفع تبعیض نژادی و پرهیز از تعصبات فرقه گرایانه از ضروریات آموزش شهروند جهانی است، اما به طور نسبی می توان گفت؛ عملکرد اکثر نظام های آموزشی در این زمینه ها پایین تر از حد انتظار است و این ضرورت ها و نیازها باید محور برنامه ریزی درسی مدارس باشد.

لورا فینلی (۲۰۰۳) با بررسی و تجزیه و تحلیل کتاب های درسی تاریخ مقاطع عمومی آمریکا به این نتیجه رسیده است که به طور متوسط ۸۹/۱ درصد صفحات کتاب به موضوع جنگ اختصاص یافته اند. در حالی که به طور متوسط فقط ۴/۹۴ درصد صفحات کتاب به موضوع صلح پرداخته است و این در حالی است که تربیت شهروندان صلح جو از مهم ترین مولفه های تربیت شهروند جهانی است (Lin, ۲۰۰۷, Jing).

مطالعات انجام شده در حوزه ی آموزش شهروندی در کشورهای مختلف (مطالعات کریک و چپودو) نشان داد که؛ حتی در ابعاد اجتماعی و سیاسی تربیت شهروندی که بیشتر از سایر ابعاد مورد تأکید برنامه ریزان درسی بوده، شکاف محسوسی تا حد مطلوب احساس می شود، اگرچه به معنی کلی و در حالت تلقی لفظی، در بعد سیاسی و اجتماعی تربیت شهروندی کشورها با هم اشتراکاتی دارند ولی در محتوا و اولویت کیفیت آموزش، بسیار با یکدیگر متفاوتند (Chiodo, ۲۰۰۵).

سوال های پژوهش

۱. تربیت شهروندی برای دانش آموزان دوره ی متوسطه اول، متشکل از چه گویه ها و مولفه هایی است؟ بار عاملی هر یک از این مولفه ها به چه میزان است؟

۲. از دیدگاه نمونه ی آماری پژوهش، برنامه ی درسی فعلی تا چه اندازه به مولفه های چهارگانه ی استخراج شده از تحلیل عاملی توجه کرده است؟

روش شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر مقصد و هدف، از نوع پژوهش های کاربردی است، و به لحاظ ماهیت گردآوری داده ها و شیوه اجرا، روش پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی را مورد استفاده قرار داده است و در راستای بررسی سوال های پژوهشی زیر به گردآوری، تحلیل و استنتاج از داده ها می پردازد.

۱. تربیت شهروندی برای دانش آموزان دوره ی متوسطه اول، متشکل از چه گویه ها و مولفه هایی است؟ بار عاملی هر یک از این مولفه ها به چه میزان است؟

۲. از دیدگاه نمونه ی آماری پژوهش، برنامه ی درسی فعلی تا چه اندازه به مولفه های چهارگانه ی استخراج شده از تحلیل عاملی توجه کرده است؟

جامعه ی آماری پژوهش حاضر شامل دو گروه آزمودنی با تعداد ۲۷۵۷ نفر، به شرح زیر می باشد:

الف) معلمان دوره متوسطه اول شهرستان قزوین که تعداد آنها، ۲۷۲۷ نفر است و با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای، ۲۵۱ نفر آنها به عنوان نمونه ی آماری معلمان، مورد بررسی قرار گرفت.

ب) کارشناسان برنامه ریزی دوره متوسطه اول آموزش و پرورش قزوین، که تعداد آنها ۶ نفر است، البته با پوشش متخصصین و مدرسین دانشگاه ها مجموع این دو گروه تحت عنوان کارشناس، ۳۰ نفر برآورد شده، که به صورت تمام شماری، نظرات همه ی آنها مورد پیمایش قرار گرفته است.^۲

ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه ی محقق ساخته ای است که با تکیه بر مبانی نظری پژوهش های داخل و خارج کشور، بر ۶۷ مولفه در قالب ۴ عامل فردی-اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی استوار شده است. برای اطمینان از روایی^۴ ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه مذکور در اختیار اساتیدی از گروه های اقتصاد، علوم اجتماعی، علوم تربیتی، روان شناسی، حقوق و علوم سیاسی قرار گرفت.^{*} گویه های مشابه و غیر ضروری در هم ترکیب، و چند گویه جدید توسط ایشان اضافه گردید، که سرانجام ۶۷ مولفه مورد توافق حداکثری واقع شد. به منظور بررسی میزان پایایی^۵ ابزار تحقیق، پرسشنامه موجود به شکل تصادفی در اختیار ۲۵ نفر از افراد جامعه آماری قرار گرفت و ضریب آلفای کرانباخ^۶، برابر با ۰/۸۹ محاسبه شد، که ضریب پایایی قابل قبولی است.

^۲ - تعداد کارشناسان آموزش دوره متوسطه اول در هر دو ناحیه آموزش و پرورش شهرستان قزوین ۶ نفر است. البته جهت پوشش بهتر و کسب اطلاعات دقیق تر، اساتیدی که در دانشگاه های سطح شهر قزوین دروس تحلیل محتوا، ارزیابی کتب و برنامه ریزی درسی را تدریس می نمایند، نیز مشارکت داشته اند و تعداد این شرکت کنندگان در طرح نظرسنجی ۲۴ نفر بوده است.

^۴ - validity

^{*} اعضای محترم هیات علمی دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تاکستان

^۵ - reliability

^۶ -Cronbach alpha

به منظور تحلیل داده ها، از روش های آمار توصیفی (برای محاسبه فراوانی و درصد فراوانی پاسخ آزمودنی ها در هر مولفه)، تحلیل عاملی (جهت بررسی عوامل پوشش دهنده ی پرسشنامه)، آزمون فریدمن^۷ (در راستای اولویت بندی هر یک از مولفه ها) و آزمون خی دو (X^۲) جهت مقایسه ی توزیع نظر معلمان و کارشناسان، استفاده شده است.

یافته ها

پس از اجرای اولیه پرسشنامه- در ارتباط با پاسخ به سوال اول پژوهش- آن دسته از مولفه هایی که دارای همبستگی کمتر از ۰/۳ با نمره کل بودند، حذف شدند. در این فرایند، یعنی حذف مولفه هایی که همبستگی ضعیفی با دیگر گویه ها داشتند، با تاکید بر همسانی درونی ۶۷ مولفه، جهت تحلیل عاملی باقی ماند. پژوهشگر به منظور تعیین تعداد عوامل حاصل از مولفه های درج شده در پرسشنامه و تشخیص تعداد عوامل مناسب برای چرخش^۸ از آزمون اسکری کتل بهره گرفته است. در جدول شماره ۱، مقادیر ویژه^۹ برای عوامل ۱ تا ۴ که بیشترین ارزش ویژه را داشته اند، تبیین شده است. مشاهدات نتایج آزمون (اسکری کتل) نیز فاصله ی محسوس بین این عوامل با مولفه های دیگر را تأیید می نماید. به منظور اولویت بندی مولفه های هر عامل نیز از آزمون فریدمن بهره گرفته شد. جهت بررسی سوال دوم پژوهش، یعنی میزان برخورداری برنامه ی درسی فعلی از مولفه های ۶۷ گانه ی شهروندی، معلمان و کارشناسان نظرات خود را در طیف های پایین، متوسط پایین، متوسط بالا و بالا، مطرح نمودند. آنگاه با استفاده از آزمون X^۲ تفاوت توزیع فراوانی نظر معلمان و کارشناسان در مورد هر عامل مورد تحلیل قرار گرفت.

جدول شماره ۱: تبیین ارزش های ویژه برای عوامل چهار گانه

عوامل	مولفه ها	سهم واریانس تبیینی	سهم واریانس تراکمی
۱	مهارت تصمیم گیری در رهبری و هدایت موثر دیگران (فردی و اجتماعی)	۱۴/۲۲	۱۴/۲۲
۲	آگاهی و بینش لازم در زمینه تعهدات متقابل دولت و شهروندان (سیاسی)	۱۲/۰۴	۲۶/۲۶
۳	ارزش سنجی صحیح و توسعه فرهنگ و تمدن کهن ایرانی (فرهنگی)	۱۰/۹۸	۳۷/۲۴
۴	آموزش صلاحیت ها و عوامل مهم در یک انتخاب مناسب برای خرید (اقتصادی)	۹/۰۳	۴۶/۲۷

جدول شماره ۲: ماتریس ۴ عامل استخراج شده و بارهای عاملی هر مولفه بعد از چرخش به روش مولفه های اصلی

شماره	مولفه ها	عوامل			
		۱	۲	۳	۴
۱	تاثیر پذیری برنامه درسی از فرهنگها و قومیت های مختلف موجود در کشور	-۰/۲۱۶	*۰/۸۴۰	۰/۱۵۶	۰/۲۷۵
۲	پرورش روحیه احترام به قانون و الزام به رعایت آن	*۰/۳۷۳	-۰/۳۵۲	-۰/۲۸۱	-۰/۰۷۸
۳	پرورش روحیه امر به معروف و نهی از منکر	*۰/۴۸۱	-۰/۰۰۵	۰/۲۵۹	۰/۰۹۸
۴	درونی نمودن روحیه علمی و پژوهش محوری به عنوان یک رویکرد فرهنگی	۰/۱۹۲	۰/۲۵۹	*۰/۴۸۷	-۰/۱۰۵
۵	آشنایی با محدودیت مالی و به تبع آن اولویت بندی در خرید موارد ضروری	۰/۲۷۶	۰/۲۴۱	-۰/۳۴۱	*۰/۵۱۹
۶	آشنایی با راه های حفاظت از محیط زیست	*۰/۴۸۴	۰/۰۹۷	-۰/۲۶۰	-۰/۱۹۲
۷	روحیه اعتماد به نفس (خود پنداری مثبت)	*۰/۵۸۲	۰/۰۴۲	-۰/۰۲۱	-۰/۱۰۱

^۷ - Friedman

^۸ Rotation

^۹ Eigen value

۸	پرورش روحیه حفظ و حراست از دستاوردهای گذشتگان	۰/۱۲۹	۰/۱۸۸	*۰/۳۳۱	-۰/۲۳۷
۹	کمک به افراد در انتخاب استانداردهایی برای هدایت هزینه ها	۰/۲۰۷	۰/۲۵۸	۰/۱۲۴	*۰/۳۵۱
۱۱	آشنایی دانش آموزان با ادیان و فرهنگهای گوناگون	۰/۳۳۱	*۰/۴۱۹	۰/۲۷۸	۰/۱۱۹
۱۲	توجه به مساله امنیت اجتماعی و حفظ کرامت انسان ها توسط دولتها	۰/۳۰۰	*۰/۵۳۴	۰/۲۳۶	۰/۱۳۱
۱۳	تاکید بر آشنایی با اعیاد ملی - مذهبی و آداب و رسوم خاص آنها	-۰/۲۳۳	-۰/۳۰۴	*۰/۵۱۷	-۰/۲۷۲
۱۴	پرورش قوه قضاوت صحیح و روحیه علمی	*۰/۴۵۷	۰/۲۲۶	-۰/۱۹۸	۰/۱۰۵
۱۵	جرات در ابراز اندیشه ها و بیان سریخ آنها	*۰/۶۸۹	۰/۱۶۲	۰/۱۳۲	۰/۰۹۸
۱۶	ایجاد و پرورش نگاهی نقادانه و آینده نگر نسبت به فعالیت های جامعه	-۰/۰۸۳	۰/۰۹۸	*۰/۷۱۲	-۰/۴۳۷
۱۷	آموزش صرفه جویی و درک اقتصادی خانوار	-۰/۱۹۹	-۰/۲۱۶	۰/۱۵۶	*۰/۸۴۰
۱۸	ایجاد روحیه جستجوگری، کنترل و اصرار در دستیابی به اطلاعات	*۰/۴۰۷	۰/۳۱۳	۰/۱۰۶	۰/۰۷۷
۱۹	تقویت علاقه و حس مشارکت در گروههای سیاسی	۰/۰۷۲	۰/۳۲۵	*۰/۱۸۶	-۰/۰۷۰
۲۰	تاکید بر رفع تبعیض نژادی و رد تعصبات قوم گراییانه	-۰/۳۶۱	۰/۷۷۲	-۰/۲۱۸	۰/۲۶۴
۲۱	آشنایی با راههای مشارکت اقتصادی و مولفه های توسعه پایدار در جامعه	۰/۱۰۶	۰/۲۰۳	۰/۱۸۷	*۰/۴۸۷
۲۲	روشهای نظارت بر اعمال و اصلاح رفتار خود	*۰/۵۸۸	-۰/۱۲۵	-۰/۰۷۹	-۰/۰۵۹
۲۳	پرورش سعه صدر و تحمل آراء مخالف	*۰/۶۹۴	۰/۲۵۶	۰/۰۴۷	۰/۰۰۵
۲۴	پرورش روحیه خدمت رسانی به مردم و بهزیستی اجتماعی	*۰/۵۰۳	۰/۲۸۶	-۰/۲۴۲	-۰/۱۹۲
۲۵	روحیه همکاری و مسئولیت پذیری خود جوش با نهادهای ملی و محلی	*۰/۴۷۲	-۰/۶۳۶	-۰/۰۴۴	-۰/۰۲۲
۲۶	آشنایی با سازمانهای جهانی مثل یونسکو، سازمان ملل و ...	۰/۲۱۳	*۰/۶۵۹	-۰/۱۳۵	-۰/۰۸۹
۲۷	آشنایی دانش آموزان با آثار فرهنگی و هنری (موسیقی، شعر...)	۰/۲۱۱	۰/۱۶۶	*۰/۳۷۳	-۰/۰۹۹
۲۸	تقویت فرهنگ استفاده از وسایل جمعی و عمومی (اتوبوس فضاهای سبز...)	۰/۱۹۸	۰/۲۰۸	*۰/۶۱۲	۰/۲۳۵
۲۹	پایبندی به آموزش مفاهیمی مانند صلح و حقوق بشر	۰/۲۵۶	*۰/۶۹۴	۰/۰۰۵	-۰/۱۴۶
۳۰	پیشنهاد و ارایه راهکارهای متنوع برای حل مسایل جامعه محلی، ملی و جهانی	*۰/۴۷۹	۰/۱۲۲	۰/۱۷۰	-۰/۱۷۳
۳۱	توجه به ارزشهای اجتماعی که در کانون اخلاقی جامعه قرار دارند	*۰/۷۵۵	۰/۲۷۶	-۰/۲۱۱	-۰/۱۲۱
۳۲	تبیین رابطه بین سطح تحصیلات و کیفیت آن با توسعه اقتصادی کشور	-۰/۱۹۴	-۰/۷۳۷	-۰/۰۰۷	*۰/۳۱۴
۳۳	معرفی آداب و رسوم و آئین های مناطق مختلف کشور	۰/۲۲۳	۰/۱۴۹	*۰/۶۰۷	-۰/۰۰۹
۳۴	اهمیت وجود طرز تفکر و رویه های متنوع در سیاست	-۰/۱۳۷	*۰/۵۰۳	۰/۲۸۶	-۰/۰۵۲
۳۵	طریقه صحیح بروز عواطف و کنترل به موقع آنها	*۰/۵۴۷	۰/۲۸۷	-۰/۵۶۶	-۰/۰۷۹
۳۶	مقید بودن نسبت به رعایت اصول بهداشت فردی و آراستگی شخصی	*۰/۶۲۲	۰/۲۰۹	۰/۰۴۲	-۰/۰۴۷
۳۷	اهمیت وجود طرز تفکر و رویه های متنوع در سیاست	-۰/۱۳۷	*۰/۵۰۳	۰/۲۸۶	-۰/۲۲۴
۳۸	ترغیب دانش آموزان در جهت واکنش نسبت به وقایع روز محله و کشور خود	۰/۱۱۹	*۰/۶۶۵	۰/۲۵۸	-۰/۱۲۴
۳۹	ارایه یک الگوی عملی و درست مصرف در همه زمینه ها	۰/۲۱۴	-۰/۱۷۷	-۰/۲۳۲	*۰/۲۶۷
۴۰	دقت در دوست یابی و رعایت حسن همجواری	*۰/۷۵۵	۰/۲۷۶	-۰/۲۱۱	-۰/۱۲۱
۴۱	روحیه کمک به افراد کم توان، سالمند و... به عنوان یک فرهنگ درونی شده	۰/۵۴۱	۰/۱۱۸	*۰/۵۹۱	۰/۱۱۵
۴۲	پرورش روحیه تعهد، وفای به عهد و فداکاری	*۰/۳۵۹	۰/۱۶۹	-۰/۳۰۷	-۰/۲۱۰
۴۳	ضرورت کاربرد نظم و برنامه ریزی و رعایت نکات ایمنی در امور مختلف زندگی فردی	*۰/۴۱۶	۰/۲۱۶	-۰/۱۵۳	-۰/۰۸۸
۴۴	احترام به آزادی بیان و مذهب	۰/۲۴۹	*۰/۶۸۲	۰/۲۰۹	۰/۱۶۷
۴۵	بهره گیری از فرصتهای جهانی شدن ضمن حفظ فرهنگ اصیل ایرانی	۰/۱۳۲	*۰/۶۷۳	۰/۲۸۷	۰/۱۱۷
۴۶	ضرورت استفاده از فناوری جدید در مبادلات اقتصادی	۰/۲۷۶	۰/۲۴۱	۰/۱۱۹	*۰/۶۳۴
۴۷	روحیه پرهیز از رسوم منحط و خرافی	۰/۲۸۰	-۰/۱۵۳	*۰/۴۲۹	۰/۱۲۵
۴۸	فراهم سازی فضا برای مشارکت، ارتقاء کارهای تیمی و رقابت سالم	*۰/۴۴۲	-۰/۳۰۷	-۰/۱۴۹	۰/۰۹۰
۴۹	شناخت ادبیات پارسی به عنوان جلوه گاه ذوق، هنر و مظهر وحدت ملی	۰/۲۲۲	۰/۲۰۹	*۰/۵۶۵	-۰/۰۴۷
۵۰	ضرورت یادگیری مهارت های فناوری اطلاعات و ارتباطات	*۰/۶۲۰	۰/۰۲۲	-۰/۲۳۳	-۰/۲۰۳
۵۱	تشویق و تحریک دانش آموزان در جهت انتخاب مدیریت خرد و کلان شهر و محله	۰/۳۰۰	*۰/۴۲۷	۰/۲۳۶	۰/۱۳۱
۵۲	شفافیت اصل حقوق دادرسی یکسان در برابر قانون	۰/۲۰۷	*۰/۳۵۲	۰/۱۴۱	۰/۰۹۸
۵۳	آموزش مدیریت زمان (اقتصادی ترین کالا) و بهره وری از اوقات فراغت	۰/۲۶۹	۰/۱۷۹	۰/۲۰۹	*۰/۶۷۱
۵۴	احساس همدلی و درک دیگران خصوصاً در لحظات سخت و دشوار	*۰/۷۷۲	-۰/۳۶۱	-۰/۲۱۸	۰/۲۴۹
۵۵	حساسیت نسبت به حفظ و نگهداری محیط زیست	۰/۲۸۰	-۰/۱۵۳	*۰/۴۲۹	۰/۱۲۵
۵۶	توانایی تفکر منطقی و خواندن و نوشتن توأم با ادراک	*۰/۴۰۱	-۰/۱۳۱	-۰/۲۳۶	-۰/۰۸۷
۵۷	به رسمیت شناختن شهروندی ایرانیان غیر مسلمان	۰/۱۹۷	*۰/۷۳۸	۰/۲۰۰	۰/۰۵۲

۵۸	تلقی قانون گرایی، اطاعت از قانون و میهن پرستی به عنوان لازمه رفاه و امنیت اجتماعی	۰۰/۱۰۵	*۰/۴۸۱	۰۰/۰۰۵	۰۰/۰۷۹
۵۹	استفاده صحیح از منابع ملی و انرژی و تلقی آن به عنوان شاخص توسعه یافتگی یک کشور	۰۰/۷۹	۰۰/۲۳۱	۰۰/۲۴۱	*۰/۴۵۵
۶۰	قدردانی از الگوهایی که کوشش خستگی ناپذیر خود را متعهدانه صرف خدمت و آبادی کشور کرده اند	۰۰/۵۳۰	۰/۲۳۲	*۰/۵۴۲	۰۰/۰۱۲
۶۱	استقلال فکری و تمایل به تفکر خلاق و واگرا	*۰/۴۳۲	۰۰/۳۳۷	۰۰/۱۴۹	۰۰/۰۶۹
۶۲	توانایی تحلیل درست اطلاعات و وقایع و صلاحیت مقاومت در برابر تبلیغات سوء	۰۰/۱۴۸	*۰/۴۳۱	۰/۲۴۵	۰/۱۱۹
۶۳	نقش کار به عنوان محوری ترین عامل اقتصاد اسلامی و درک رابطه آن با توزیع ثروت	۰/۲۷۶	۰/۲۴۱	۰۰/۳۴۱	*۰/۵۱۹
۶۴	یادگیری مادام العمر و تلاش در جهت یادگیری برای زیستن	*۰/۳۵۲	۰۰/۰۲۶	۰/۲۵۶	۰۰/۱۱۱
۶۵	واکنش دانش آموزان نسبت به تضییع حقوق همسالان خود در سایر کشورها	۰/۰۹۹	*۰/۴۶۸	۰۰/۳۷۱	۰/۲۱۰
۶۶	تمرکز بر برنامه هایی مانند برگزاری انتخابات صوری، بازدید از شهرداریها و اماکن دولتی	۰۰/۱۹۷	*۰/۳۸۵	۰۰/۶۱۱	۰۰/۲۹۸
۶۷	تاکید بر تقویت فرهنگ استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات	۰/۲۴۱	۰۰/۳۴۱	*۰/۵۱۳	۰/۰۶۹

جدول فوق نتایج تحلیل عاملی انجام شده بر روی ۶۷ مولفه ی باقی مانده از مولفه های مورد بررسی را نشان می دهد، که از آن مجموعه، محقق به استناد تشابهات مفهومی و مولفه هایی که از نظر موضوعی به یکدیگر بسیار نزدیکند، متناسب با محتوای مولفه ها ۴ عامل را استخراج نموده است. بر اساس داده ها و اطلاعات به دست آمده از انجام تحلیل عاملی، چهار عامل مهارت تصمیم گیری در رهبری و هدایت موثر دیگران (فردی- اجتماعی)، آگاهی و بینش لازم در زمینه ی تعهدات متقابل دولت و شهروندان (سیاسی)، ارزش سنجی صحیح و توسعه ی فرهنگ و تمدن کهن ایرانی (فرهنگی) و آموزش صلاحیت ها و عوامل مهم در یک انتخاب مناسب برای خرید (اقتصادی) دارای بیشترین سهم واریانس بوده و به ترتیب ۲۲، ۱۴، ۱۲، ۱۰/۹۸ و ۹/۰۳ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده اند که در مجموع ۴۶/۲۷ درصد از واریانس کل تراکمی را شامل می شود (مطابق جدول شماره ۱). بنابراین می توان ساختار گزاره های ۶۷ گانه ی موجود در جدول ۳، را به عنوان مولفه های پیشنهادی آموزش شهروندی در برنامه ی درسی دوره ی متوسطه اول در نظر گرفت. مولفه هایی که در عامل اول (مهارت فردی- اجتماعی) بیشترین بار عاملی را داشته اند، به ترتیب عبارتند از گویه های شماره ۵۴، ۳۱، ۴۰، ۲۳، ۱۵، ۳۶، ۵۰، ۲۲، ۷، ۳۵، ۲۴، ۳، ۳۰، ۱۴، ۴۸، ۶۱، ۴۳، ۱۸، ۵۶، ۲، ۴۲ و ۶۴ که مقادیر آنها در جدول شماره ی ۲ به شکل برجسته و با علامت ستاره مشخص شده است. در عامل دوم (مهارت سیاسی) گویه های شماره ی ۱، ۲۰، ۵۷، ۲۹، ۴۴، ۴۵، ۳۸، ۲۶، ۱۲، ۳۴، ۵۱، ۱۱، ۶۶، ۵۲ و ۱۹ به ترتیب دارای بیشترین بار عاملی بوده اند. به ترتیب اولویت، گویه های شماره ۱۶، ۲۸، ۳۳، ۴۱، ۴۹، ۶۰، ۱۳، ۶۷، ۴، ۴۷، ۲۷ و ۸ نیز در بردارنده ی بیشترین بار عاملی در عامل سوم (رفتار فرهنگی) هستند و در نهایت مولفه هایی که در عامل چهارم (مهارت اقتصادی) بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند، از بیشینه به کمینه در گویه های شماره ۱۷، ۵۳، ۵۹، ۴۶، ۵، ۶۳، ۲۱، ۳۹، ۹ و ۳۲ قابل مشاهده هستند که شرح مختصر مقادیر عددی آنها در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی پاسخ معلمان و کارشناسان در رابطه با « میزان توجه برنامه ی درسی متوسطه اول نسبت به بعد فردی- اجتماعی تربیت شهروندی »

شاخصها	پایین	متوسط پایین	متوسط بالا	بالا
آزمودنی	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
معلمان	۴	۱/۶	۷۳	۲۹/۱
	۵	۱۶/۷	۲	۶/۷
کارشناسان	۴	۱/۶	۷۳	۲۹/۱
	۵	۱۶/۷	۲	۶/۷

$$(\chi^2) = 43/87 \text{ خی دو}$$

با توجه به اینکه مقدار χ^2 محاسبه شده، در سطح خطای پذیری ۵٪ و با درجه آزادی ۳، از مقدار بحرانی χ^2 جدول ۱۰ بزرگتر است، پس نبود تفاوت معنادار آماری بین دو توزیع رد می شود، به عبارت دیگر توزیع فراوانی دیدگاه معلمان و کارشناسان، نسبت به نارسایی بعد

۱ - مقدار بحرانی خی دو جدول در سطح خطای پذیری ۵ درصد و با درجه آزادی ۳ برابر است با ۷/۸۲، که در تطبیق سطح معناداری خی دو جداول شماره ی ۴ تا ۷ این پژوهش برابر و بدون تغییر خواهد ماند. بنابراین از نگارش مجدد آنها تا وقتی که مقادیر فوق تغییری نداشته باشند، خودداری می گردد.

فردی-اجتماعی تربیت شهروندی در برنامه ی درسی دوره ی متوسطه اول، یکسان نیست و کارشناسان بیشتر از معلمان وجود نارسایی را در این بعد اعلام داشته اند. در مجموع هر دو گروه آزمودنی (۶۱ درصد معلمان و ۹۳/۵ درصد کارشناسان ضمن اشاره به برخورداری برنامه ی درسی موجود از عوامل فردی-اجتماعی تربیت شهروندی در طیف پایین و متوسط پایین) معتقد بودند که برنامه ی درسی متوسطه اول، آموزش های محدودی را در خصوص استقلال فکری و عملی، مهارت های فراشناختی و نظارت بر اعمال خود، فناوری اطلاعات و ارتباطات، طریقه ی صحیح بروز عواطف و کنترل آنها، اعتماد به نفس، جرات ورزی و بیان صریح اندیشه ها، به دانش آموزان ارایه داده است.

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی پاسخ معلمان و کارشناسان در رابطه با « میزان توجه برنامه ی درسی متوسطه اول نسبت به بعد فرهنگی تربیت شهروندی »

شاخصها	پایین		متوسط پایین		متوسط بالا		بالا	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
آزمودنی	۲	۰/۸	۱۵۷	۶۲/۵	۷۰	۲۷/۹	۲۲	۸/۸
معلمان	۱۲	۴۰/۰	۱۸	۶۰/۰	۰	۰	۰	۰
کارشناسان								

$$(\chi^2) = ۹۳/۹۷ \text{ خی دو}$$

از آنجا که مقدار χ^2 محاسبه شده، در سطح خطاپذیری ۵ درصد و با درجه آزادی ۳، از مقدار بحرانی χ^2 جدول بزرگتر است، می شود نتیجه گرفت که توزیع فراوانی دیدگاه معلمان و کارشناسان، در ارتباط با میزان برخورداری برنامه ی درسی فعلی دوره ی متوسطه اول از عوامل فرهنگی تربیت شهروندی، یکسان نیست. به عبارت دیگر می توان گفت که ۱۰۰ درصد کارشناسان و ۷۱ درصد معلمان میزان وجود مولفه های عامل فرهنگی تربیت شهروندی را پایین و متوسط پایین دانسته اند. گروه های آزمودنی، برنامه ی درسی فعلی را از ناحیه ی عدم آموزش کافی مولفه های فرهنگی، مانند؛ فرهنگ پژوهش محوری و روحیه علمی، شناخت محیط زیست و حساسیت نسبت به آن، پرورش رویکرد نقادانه، استفاده از وسایل جمعی و عمومی، آداب و رسوم مناطق مختلف کشور و ارزش سنجی صحیح و توسعه ی فرهنگ ایرانی با فراوانی بالا آسیب پذیر دانسته اند.

جدول شماره ۵: توزیع فراوانی پاسخ معلمان و کارشناسان در رابطه با « میزان توجه برنامه ی درسی نسبت به بعد اقتصادی تربیت شهروندی »

شاخصها	پایین		متوسط پایین		متوسط بالا		بالا	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
آزمودنی	۷	۲/۸	۱۳۹	۵۵/۳۸	۹۳	۳۷	۱۲	۴/۸
معلمان	۹	۳۰	۲۰	۶۶/۷	۱	۳/۳	۰	۰
کارشناسان								

$$(\chi^2) = ۴۵/۹ \text{ خی دو}$$

با توجه به اینکه مقدار χ^2 محاسبه شده در سطح خطاپذیری ۵٪ و با درجه آزادی ۳، از مقدار بحرانی χ^2 جدول بزرگتر است، می توان استنباط کرد که توزیع فراوانی دیدگاه معلمان و کارشناسان، در ارتباط با میزان برخورداری برنامه ی درسی فعلی از عامل اقتصادی تربیت شهروندی، با یکدیگر یکسان نیست و بین این دو توزیع تفاوت معنادار آماری وجود دارد. هر چند که هر دو گروه نمونه ی آماری، وضعیت برنامه ی درسی متوسطه اول را از حیث پرداختن به مولفه های عامل اقتصادی تربیت شهروندی مانند؛ ضرورت آشنایی دانش آموزان با الگوی صحیح مصرف، استفاده از منابع انرژی، صرفه جویی و درک اقتصاد خانوار، فناوری های جدید در مبادلات اقتصادی و خرید الکترونیکی و مدیریت زمان، نگران کننده و ضعیف دانسته اند، اما کارشناسان بیشتر از معلمان خلاء حضور عوامل اقتصادی را احساس کرده اند.

جدول شماره ۶: توزیع فراوانی پاسخ معلمان و کارشناسان در رابطه با « میزان توجه برنامه ی درسی متوسطه اول نسبت به بعد سیاسی تربیت شهروندی »

شاخصها	پایین	متوسط پایین	متوسط بالا	بالا
آزمودنی	فراوانی درصد	فراوانی درصد	فراوانی درصد	فراوانی درصد
	۴	۱۶۸	۶۵	۱۳
	۱/۶	۶۷/۲	۲۶	۵/۲
معلمان	۹	۲۰	۱	۰
کارشناسان	۳۰/۰	۶۶/۷	۳/۳	۰

$$\chi^2 = ۶۴/۳۶ \text{ (۲) } \chi^2 \text{ خی دو}$$

در ارتباط با عامل سیاسی نیز مقدار χ^2 محاسبه شده، در سطح خطاپذیری ۵٪ و با درجه آزادی ۳، از مقدار بحرانی χ^2 جدول بزرگتر است، بنابراین بین توزیع فراوانی دیدگاه معلمان و کارشناسان، در رابطه با میزان برخورداری برنامه ی درسی فعلی دوره متوسطه اول از مولفه های عامل سیاسی تفاوت وجود دارد. البته ۹۷ درصد کارشناسان و ۶۹ درصد معلمان ضمن اشاره به طیف های پایین و متوسط پایین، به ناکافی بودن حضور مولفه های عامل سیاسی تربیت شهروندی در برنامه ی درسی دوره متوسطه اول اعتقاد داشته، و به ترتیب غفلت و عدم توجه کافی برنامه ریزان درسی را نسبت به مولفه های: تعهدات متقابل دولت و شهروندان، سازمان های جهانی مثل یونسکو، یونیسف و سازمان ملل، آموزش مفاهیم جهانی مانند صلح و حقوق بشر، جهانی شدن، حقوق بین المللی - شهروندی ایرانیان غیر مسلمان و صلاحیت مقاومت در برابر تبلیغات سوء، بازگو کرده اند.

بحث و نتیجه گیری

به طور کلی تعریف مفهوم شهروندی تا حد زیادی به شرایط کشور خاص و جامعه ی ویژه وابسته است و هر فرهنگی نیز شهروند ویژه ی خود را می طلبد. لذا ضمن تایید تمایزات شاخصه های شهروندی در کشورها و ملیت های مختلف، در این پژوهش ویژگی های بومی و ملیتی ایرانیان نیز مورد ملاحظه قرار گرفته است. ارزشیابی از میزان اهمیت مولفه های بومی استخراج شده ی شهروندی، نشان می دهد که - علی رغم پذیرش این مولفه ها توسط معلمان و کارشناسان - در برنامه ی درسی فعلی دوره ی متوسطه اول، به آنها توجه مناسبی نشده، آثار این توجه ناکافی، به ویژه در عامل سیاسی مشهود تر است. به عبارت دیگر تجارب معلمان و کارشناسان حاکی از این است که بین مولفه های تشکیل دهنده ی شهروندی با محتوای کتب درسی مطابقت و هماهنگی وجود ندارد. هم چنان که به صورتی متعادل و متوازن همه ی عوامل مورد ملاحظه قرار نگرفته و بخشی از آنها به طور وسیعی مورد غفلت واقع شده اند. در بررسی بیشتر متغیر های جانبی پژوهش، نتایج به دست آمده، نشان می دهد که به لحاظ جنسیت، مردان، و از نظر میزان سابقه، افراد دارای سابقه ی کار بالاتر از ۱۰ سال، برنامه ی درسی فعلی را در برخورداری از عوامل تربیت شهروندی، آسیب پذیرتر دانسته اند. بدون تردید کتاب های درسی نقش مهمی در برنامه ی درسی رسمی ایفا می کنند، اما در اکثر موارد طراحی محتوای آنها به گونه ای است که، ابعاد تربیت شهروندی را به صورتی جامع در حیطه های دانشی و نگرشی مطمح نظر قرار نداده و روبرو شدن با چالش های عمیق و حل خلاقانه ی مسایل زندگی، در آنها مورد توجه نیست. راهکار برون رفت از این مشکل آن است که با عنصر محتوا به گونه ای بسیار انعطاف پذیر و غیر قطعی برخورد شده و محتوا به عنوان یکی از تعیین کننده ترین عناصر برنامه ی درسی در سایه ی تشخیص معلمان نمود و تعیین پیدا کند، اما در ایران همان گونه که از عنوان تشکیلات برنامه ریزی درسی بر می آید، نه تنها این تشکیلات مسئول تدوین چهارچوب برنامه ی درسی است، بلکه دامنه ی وظایف شان تا تألیف کتاب درسی نیز امتداد می یابد.

چنان چه در تحلیل فرضیه های پژوهش نیز آمده، نارسایی های عمده ی برنامه درسی به لحاظ توجه به تربیت شهروندی بیشتر در ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است، که البته خاستگاه ابعاد دیگر هم، بعد اجتماعی است و این بن مایه های طرز تفکر اجتماعی است که بازسازی جامعه به لحاظ اقتصادی، فرهنگی و سیاسی را نیز تضمین می کند. دیدگاه اجتماعی برنامه ریزی درسی (که در مرحله ی اجرای برنامه های درسی نیز کمتر مورد امان نظر بوده)، دانش آموز را برای زندگی در جای جای جامعه آماده می کند. از جمله تاکیدات این رویکرد تربیت فردی است که دارای آزادی بیان است، حقوق اجتماعی را برای برخورداری از آن تفهیم می کند و حقوق شهروندی را برای خود و دیگران محترم می شمارد. اما اهمیت این دیدگاهها تنها در بیان اهدافشان نیست، بلکه تاکید بر به کار گیری راهبردها و شیوه های سازماندهی

مناسب برنامه ی درسی نیز، از تاکیدات جدی این رویکردهاست. هر چند که به طور کلی می توان گفت الگوی غالب برنامه ی درسی در سازماندهی آموزش شهروندی از طریق یک رویکرد تلفیقی، مد نظر بسیاری از کشورها ست.

شیوه ی سازماندهی محتوا در اکثر کتاب های درسی ایران به صورت رشته ای و مجزا است. در این شیوه، کتاب درسی نقش مهمی در سازماندهی این دروس ایفا می کند و محتوای آن در یک توالی ثابت که همه ی دانش آموزان ملزم به رعایت آن هستند سازماندهی می شود. بنابر این برنامه ی درسی کتاب ها در قالب مواد درسی مستقل و مجزا طراحی شده و در داخل مرزبندی های رشته ای و موضوعی محصور مانده است. رویکردهای موجود در نظام برنامه ریزی درسی ایران بر دیسیپلین ها و محوریت دانش تأکید دارند که جزو رویکرد های سنتی سازماندهی محتوای برنامه ی درسی محسوب می شوند. اگر چه در کتاب های درسی سعی شده تا از به خاطر سپاری اسامی و اطلاعات (محتوا مدار) فاصله گرفته شود و حیطه ی مهارتی و نگرشی بیشتر تقویت شود، اما مفاهیم و تعمیم ها از پیش تعیین شده اند (انتقال صرف مفاهیم دیسیپلین ها) و روبرو شدن با مسایل عمیق، حل خلاقانه ی مسأله و گرایش به مبتکر بودن در آنها مورد توجه نیست. این در حالی است که در سازماندهی برنامه ی درسی کشورهای توسعه یافته، شیوه تلفیقی و رویکرد میان رشته ای اولویت بیشتری دارد و نقش معلمان مجرب، دانش آموزان و والدین بسیار پر رنگ تر است .

از جمله مهارت فردی- اجتماعی دیگری که در حوزه ی تربیت شهروندی کمتر به آن پرداخته شده، مهارت جرات «نه گفتن» است. گاهی اوقات ترس از دست دادن گروه و احساس تعلق گروهی به خصوص در دوره ی نوجوانی منجر به آن می شود تا دانش آموزان به اکثر انتظارات نا بهنجار گروه- علی رغم آگاهی از ناصحیح بودن رفتار- پاسخ مثبت دهند و قاطعانه اقدام به رد آن نکنند. زیرا برخی از دانش آموزان در این رده ی سنی به مهارت جرات نه گفتن به عنوان یک ویژگی و صلاحیت میان فردی دست نیافته اند. «به عقیده ی راکز (۱۹۹۱) جرات ورزی یک مداخله ی اولیه و اصلی برای سازگاری با دنیای جدید- مطابق با نیازهای شخص و همچنین مردم - در محیط ناپایدار و پر هرج و مرج امروزی است»

با این همه باید اذعان کرد که اختلاف نظرهایی که امروزه در خصوص حقوق شهروندی و ابعاد آن در کشورها وجود دارد این وظیفه ی برنامه ی درسی ملی را به نحوی ظریف تر و در عین حال مهم تر ساخته است. در حقیقت کار برنامه ی درسی ملی این نیست که اشتراک افکار و احساسات را که بدون آن جامعه وجود ندارد، خلق کند؛ این اشتراک باید خود به خود به وجود آید و وظیفه ی آموزش و پرورش آن است که بر این اشتراک صحنه گذاشته و افراد را نسبت به آن آگاه تر سازد و به جای شیوه های تحمیلی در القای قوانین اجتماعی و پرورش روحیه ی مشارکت، در رعایت و اجرای قوانین اجتماعی توسط دانش آموزان، از روش های منعطف تر و خوشایند تری استفاده نماید، تا زمینه های احساس تکلیف اخلاقی در دانش آموزان استوار شود. زیرا اگر انسانها چنان تربیت شوند که کردار آنها منطبق بر قانون اخلاقی باشد و با انگیزه ی احترام به اخلاق انجام گیرد و افراد در اجرای اصول فراگیر اخلاق، احساس تکلیف نمایند، در این صورت تسلط قومیت و زبان، وضعیت سیاسی دولت، حکومت، ملت و حتی اکثریت آن ها، عمل به وظایف و تعهدات را از هیچ شخصی سلب نمی کند.

پیشنهادهای کاربردی پژوهش

بر طبق یافته های به دست آمده از مطالعه ی حاضر پیشنهاد می شود نرم افزار ها و بسته های آموزش شهروندی به عنوان مکمل محتوای کتب درسی، ویژه ی معلمان و دانش آموزان طراحی شود. به منظور ایجاد ماده ی درسی ای تحت عنوان واحد تربیت شهروندی- با تأکید بر حیطه هایی که مطابق یافته های پژوهش حاضر، کمتر مورد توجه قرار گرفته اند، به ویژه مولفه های عامل سیاسی- بسترها و زیر ساخت های لازم فراهم گردد. در راستای ایجاد یک مدل مفهومی مبتنی بر مولفه های مهم شهروندی، از راه تحلیل مسیر و ... تلاش هایی صورت پذیرد، همچنین بررسی های مطالعاتی به شیوه ی تحلیل محتوا، و یا بررسی تطبیقی محتوای کتاب های ایران و کشور های توسعه یافته، از نظر میزان توجه به مولفه های شهروندی استخراج شده در این پژوهش، مد نظر محققان آینده قرار بگیرد.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر پژوهشگر بر اجرای تمامی مراحل پژوهش نظارت کافی داشتند.

حامی مالی

هزینه های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

مشارکت نویسندگان

طراحی و ایده پردازی: علی حسینی مهر؛ روش شناسی و تحلیل داده ها: عذرا رحمانی؛ نظارت و نگارش نهایی: علی حسینی مهر و عذرا رحمانی

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

- Babakhani, Sajjad, Salehi, Akbar. (۲۰۲۰) Analysis of the place of citizenship education concepts in the curriculum Educational System ۳-۳-۶ (Subject: Social Studies and sociology books Year ۲۰۱۸- ۲۰۱۹ . Two chapters of the sociology of social institutions, ۷ (۱۵). ۱۷۷-۱۹۹. [in persian]
- Chiodo, J (۲۰۰۵).journal of social studies Reserch Manhattan (What do students have to say about citizenship?An analysis of the concept of citizenship among secondary education students) E-publication.www.ofsted.gov. uk. ۱۲-۳۱
- Forbes , Janine(۲۰۰۷). civics and citizenship in action a school story: Felemington Primary school. www.aec.gov.au
- Ghasempour khoshroudi. E. & Saffar heydari, H. (۲۰۱۶). Study of the status and barriers of attention to the components of Islamic education in the university. Quarterly Journal of Culture at Islamic University, Vol ۵, No, ۲, pp ۲۷۳-۲۹۳. (in Persian).
- Hudson, W, (۲۰۰۱), Religious citizenship, gfu.ac.edu.ac
- Lin, Jing(۲۰۰۷). Love Peace and Wisdom in Education :Transforming Education for Peace ۵- Rout ledge press; <http://www.ncl.ac.uk/>
- Mehrmohammadi, Mahmoud (۲۰۱۲). Curriculum: Perspectives, Approaches, and Perspectives. Mashhad: Astan Quds Razavi.
- Miles, M.(۲۰۰۷); innovation in education; New york: teachers' College press
- Mohammadi.Hossein , Mazadi. Mohammad & Baheshti. Saaid , (۲۰۱۷) Conceptual analysis of the stages and dimensions of citizenship education, Scientific-Research Quarterly Journal of New Approaches in Educational Management, Year ۸, Issue ۴, Winter ۲۰۱۷, (۳۲) Pp ۸۳ – ۱۰۶.
- Neoh, J. Y. (۲۰۲۰). Neoliberal Education – A New Citizenship Education in a Globalised World? Comparing Citizenship Education in Singapore and Australia. ۵۹–۸۰. https://doi.org/10.1007/978-94-007-1751-7_5.
- Prior,warren (۲۰۰۶), civics and citizenship education ,www. Curriculum. Edu.au/cce/
- Tobias, R(۱۹۹۹), *personal social and health educational citizenship in primary school*. www.ofsted.gov.uk
- Veugelers, W. (۲۰۲۰). How globalisation influences perspectives on citizenship education: from the social and political to the cultural and moral. <https://doi.org/10.1080/03057925.2020.1716307>.